

בס"ד

מסכת ברכות

ביאורי המשניות הקשות לתלמידים

עמ"י

עש"ו

זלחצי"ב

סדר המשניות על פי מצות קריאת שמע

פרק א' ב' ג' פירוט דיני מצות קר"ש :

כתוב בתורה והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום, על לבבך ודרשו חז"ל שהכוונה על פרשת קריאת שמע. ודברת במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ומפסוקים אלו אנו למדים שיש מצווה לקרא את פרשיות קריאת שמע כל ערב ובקר. אלא שיש לדון בדברים רבים וכדלהלן :

משנה א' ממתי עד מתי זמן קריאת שמע בלילה.

משנה ב' ממתי עד מתי זמן קריאת שמע בבוקר.

משנה ג' צורת קריאתה : באיזו תנוחה צריך להיות בזמן שקורא.משנה ד' הברכות הגלוות לקריאת שמע לפניה ולאחריה.

משנה ה' ישנה תוספת לקריאת שמע פרשת ויאמר של ציצית ויציאת מצרים. האם בלילה צריך להוסיף את הפרשה הזו ?

פרק ב' משנה א' : מי שקורא את פרשת קריאת שמע תוך כדי לימודו האם יצא ידי חובה ?

האם מותר להפסיק באמצע קריאתו להקדים שלום ליהודי ?

משנה ב' : לבאר מדוע נסדרו שלושת פרשיות קריאת שמע לפי סדר זה ?

משנה ג' : קרא בצורה לא משובחת כגון בשקט, לא דקדק, או לא לפי הסדר מה דינו ?

משנה ד' : מה דינם של פועלים שבשעה זו הם באמצע עבודתם, במה חייבום ובמה לא ?

סוף פרק ב' וכל פרק ג' :

אנשים מיוחדים : חתן, אבל, נשים עבדים וקטנים, וטמאים האם מותרים בקריאת שמע ?

ביאורי המשניות

פרק א' משנה ד' :

ארוכה אין הכוונה מבחינת מספר מילים, אלא ברכה שיש בה פתיחה [אמצע] וסיום.

הרמב"ם והרע"ב מבארים ארוכה פותחת בברוך וחותרמת בברוך. קצרה שפותחת ואינה חותרמת או חותרמת ואינה פותחת. ומקשה התוספות אנשי שם מדוע שינה התנא ולפותחת ואינה חותרמת לא קרא קצרה אלא שלא לחתום ?

[א. ה. יש כאן לכאורה דין כפול בארוכה – ולחתום שמשמעותן זהה ברכה עם פתיחה וחתימה {אע"פ שבברכה קצרה לא חייב להיות שהיא שלא לחתום, כי יתכן שיש בה חתימה אלא שאין לה פתיחה ולכן קראת קצרה.} ובאמת בר"מ ביאר פ"א אחר בלחתום ושלא לחתום. בעיקר תו"ט מפרש הרבה יותר קל ארוכה פותחת בברוך קצרה אינה פותחת בברוך. לחתום מסיימת בברוך. שלא לחתום – שאינה מסיימת [בברוך.]

דוגמאות לברכות ארוכה וקצרה:

ארוכה : אשר יצר, ברכות התורה, ברכת המעביר שינה. ברכות קריאת שמע, ברכה ראשונה של שמונה עשרה, המפיל.

קצרה : על נטילת ידים - כי אין לה חתימה. אלוקי נשמה - כי אין לה פתיחה.

משנה ה' : הערות

התקשינו בכמה דברים ונתבררו ב"ה מפירוש התפארת ישראל - יכין ויובאו לפנינו. מזכירין יציאת מצרים. והא דלא קאמר זוכרין. דסד"א דהיינו בלב. אבל מזכירין בהפעיל היינו שע"י דבורו מזכיר להשומעים לזכור יצ"מ. ולא אמר אומרים דקמ"ל דלא סגי באמירה בלי הזכרה במחשבה.

הרי אני כבן שבעים שנה. קשה מה המעלה שנראה כבן שבעים הרי זה היה ע"י נס ובאמת הוא לא היה זקן ?

ומתרץ התפארת ישראל : אף דודאי אני חכם מופלג. מדהסכימו משמיא שאהיה נשיא. שנראה בי שיבה באותו יום שמנוני נשיא.

הרמב"ם בפיה"מ מתרץ והיה מרבה לשנות וללמוד ולקרוא יום ולילה עד אשר תשש כחו

מדוע בחרו דוקא לומר פרשת ציצית ? מפני שגורה בפי כל. [שהרי ביום מזכירין אותה מפני ציצית].
 וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח. ואעפ"כ נצחם. דפשטא דקרא. טפלי כוותיה משמע.
 נקודת המחלוקת : בביאור כל לר"א לילות. ולרבנן ימות המשיח.

ונזרקה בו שיבה... ואע"פ שלמד כ"כ הרבה לא זכה לדרוש.
 ומקשים א"כ מדוע לא כל מי שלומד מלבינים שערתיו ?
 ומבאר שה' עושה נס מיוחד שקווי ה' יחליפו כח שאין מלבינים שערתיהן, אבל ראב"ע ביקש שיתבטל אצלו הנס וממילא נראה כבן שבעים שנה כראוי לו לפי גודל עמלו בתורה.
 ולא זכיתי. לא נצחתי בראיות לחכמים.

פרק שני היה קורא בתורה.

בתפילה, אומרים שמכוין לצאת, אבל כשעסוק בלימוד והגיע לקריאת שמע אם לא מכוין במפורש לצאת י"ח לא יצא.
 { זה נוגע למעשה לעולה לתורה, לבעל קורא, ולכל מי שקורא שנים מקרא בזמן קר"ש בפרשת ואתחנן, אם עדיין לא יצא ידי קר"ש לפני כן. }

איסטניס – רגיש.

היה קורא בתורה – יהודי השכים קום ללמוד תורה ובדיוק כשהאיר היום אוחז בקריאת פרשת ואתחנן ועקב שבהם כתובים פרשת שמע ישראל והיה אם שמוע. [והרי ויאמר אינו חלק ממצות קר"ש, ואמירת ברוך שם כבוד אינו מעכב.] ודינו :

אם כיון ליבו יצא, ואם לאו לא יצא. - כי מצוות כגון קריאת שמע שופר הלל ושאר המצוות צריכות כוונה ואם לא כיוון בלימודו לקיים את חיוב מצוות קריאת שמע לא יצא. [תמיד כשאומר

פרק שלישי

מבוא לפרק :

א. האבל עצמו עסוק במצות אבל ופטור לגמרי.
 ב. העוסקים במצות קבורת המת.
 ג. העוסקים במצות ניהום אבלים.
 משנה א'
 מי שמתו מוטל לפניו – מי שהוא אונן ל"ע על אחד מהשבעה קרובים נקרא עוסק במצוה]

בסוף פרק ב' למדנו על חתן שטרוד מפני מצווה ונקרא עוסק במצוה ופטור מן המצוה.
 פרק ג' ממשיך בענין, ומדבר על העוסקים במצות הקשורות למת, ויש בזה שלושה מצוות :

מאחורי המטה, אלו שלפני המטה נקראים חלופיהן, והקבוצה שגמרו לשאת נקראים חלופי חלופיהן שהם השלישיים בתור] ודינם שכל מי שתפקידו להיות מנושאי המטה פטור מקריאת שמע. ואפילו שעכשיו אינן נושאים אולם אם פתאום יצטרכו להחליף נושאי המטה, והם יאחזו בקריאת שמע מה יהיה? לכן כל הזמן צריכים להיות מוכנים ונקראים כל הזמן עוסקים במצוה.

את שאין למטה צורך בהם חייבין : מי שהגיע רק ללוות חייב. שהרי יכול ללוות ותוך כדי כן לקרא קריאת שמע [יכין אות ז'] ומי שיכול לעשות שתי מצוות ביחד לא אומרים עליו העוסק במצוה פטור מן המצוה, למשל מי שמניח תפילין האם יהיה פטור מכל המצוות? {ילד הולך בשליחות הוריו למכולת הוא נקרא עוסק במצוה ואין לו לעשות חסד לסחוב דברים לאף אחד. אבל אם במכולת הוא רואה שכנה זקנה המתגוררת בבנין שלו, ויש לה שקית כבידה לסחוב ויכול תוך כדי שעוזר להוריו ביד אחת לסחוב בידו הפנויה בשבילה. אין עליו פטור של עוסק במצוה.} לכך כל המלווין יכולים תוך כדי ההלויה לקרא קר"ש וזה לא מפריע להם במצות לוויה לכן אין עליהם פטור של עוסק במצוה.

אלו ואלו פטורין מן התפילה - בין נושאי המטה ובין שאר המלווין פטורין מן התפילה מפני שאינה מן התורה. וגם מפני שהיא צריכה כוונה יתירה.

במצות קבורה או מפני שאבילות זו מצוה מדאורייתא, מפרשים. [פטור מלהתעסק במצוות אינו קורא קריאת שמע, אינו מניח תפילין, אינו מתפלל, ואינו מברך לפני ואחרי האוכל.

בשו"ע פוסק כראשונים שאונן אסור לו להחמיר על עצמו ולהתפלל.

נושאי המטה - לא מדובר על קרובי המת שכאמור הם פטורים מכל המצוות, אלא מדובר על שאר האנשים בלויה.

לכתחילה לא היו יוצאים ללויה עד שקיימו מצות קריאת שמע.

אבל אם חשבו שיספיקו לגמור את הלויה ויצאו, ואירע שבאמצע הלויה הגיע זמן קריאת שמע, וכעת מסתפקים המלווים האם הם חייבים בקריאת שמע, או ללוות את המת. ואינם יודעים מה יעשו? התשובה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה המלווים נחלקים לשנים סוג אחד הוא האנשים המיועדים לשאת את המיטה, והסוג האחר הוא מלווים סתם. ודינם הוא שכל נושאי המטה פטורים מקריאת שמע, וכל יתר המלווים חייבים כי אין להם מניעה לקרותה.

נושאי המטה : בזמן המשנה היו רגילים לשאת את המטה עד בית החיים בשלושה קבוצות בכדי שאנשים רבים יזכו במצוה, [שהתחלפו שוב ושוב] והם : א. נושאי המטה. ב. חלופיהן. ג.

חלופי חלופיהן. כל אלו בין מי שלפני המטה [הקבוצה השניה שמזומנים להחליף לפני המטה כשתגיע המטה אצלם]. ובין שלאחר המטה [שהעבירו את המטה לאלה שלפניהם והם נותרו

ועל מצוה דרבנן [תפילה] שאינה תלויה בתנאים אלו, ולכך מספיק שידע להבדיל בין חמשת המצוות המוזכרים במשנה, לשלושת סוגי האנשים [נשים ועבדים וקטנים] ואין להוסיף את הצריכותת שמביא הרע"ב על כל פרט.

קטנים	עבדים	נשים	משנה ג'	
אין אביו מצוי אצלו בזמנה	ממצוות עשה שהזמן גרמא	נשים ועבדים פטורים	קריאת שמע פטורין	
אינו יודע להזהר בהן			תפילין פטורין	
חייבין משום חינוך		חייבין כי היא מזרבנן	תפילה	
			חייבין	מזוזה
			כי אין הזמן גרמא	ברכת המזון

משנה ד': קריאת שמע לאדם שאינו טהור בעל קרי - למדנו בחומש על מי שנטמא בטומאת שכבת זרע המשנה קוראת לאדם הזה בעל קרי. דינו שהטומאה שלו היא יותר קלה מכל הטומאות אבל חז"ל אמרו שמי שנטמא בטומאה הזו הוא במצב של קלות ראש להסברת הענין נכנה אותו בשם: **קל דעת**. לאותו קל דעת אסור להתפלל וללמוד ולומר כל דבר שבקדושה עד שיטבול במקוה, ומיד אחר הטבילה הוא מפסיק להיות קל דעת וחוזר להיות אדם רציני רגיל שמותר לו לומר דברי תורה ודברי קדושה. {ואע"פ שמהתורה הוא עדיין טמא עד הערב ואסור לו לאכול קדשים [רק מעשר שני מותר לו] אמרו חז"ל שמיד כשטבל מותר בדברי קדושה.}

הדגשה: את שלמטה צורך בהן – הכוונה לכל הקבוצות: נושאי המטה, וחלופיהן, וחלופי חילופיהן. ואת שאין למטה צורך בהן – הכוונה למלויין סתם.

משנה ב': מצות ניחום אבלים

המלווים לפני הלוויה: לא קראו קר"ש, ובזמן הלוויה כולם נשמטו וקראו חוץ מנושאי המטה. יש להם עוד הזדמנות לקרא לפחות [לפחות פסוק אחד] והיא עד שהאבלים משתהים ואינן מגיעים לשורה. אולם אם אין מספיק זמן לא יתחילו לקרא קר"ש כי עכשיו מוטלת לפניהם מצות ניחום אבלים.

ההזדמנות הבאה לקרא קריאת שמע היא תוך כדי שעומדים בשורות סביב האבלים, והנה בזמנינו אין מדברים כלל בשורות ואומרים רק המקום ינחם.. אולם בזמנם היו מדברים עם האבל ודינם היה שכל אלו שרואים את האבל [פנימים] נקראים עוסקים במצוה ופטורים מקריאת שמע אבל אלו שבשורות החיצונים חייבים. כי אינם מנחמים [ולא כמו בזמנינו שכולם אומרים יחד ואין הבדל בין החיצונים לפנימיים] [לשם מה בכלל נמצאים החיצונים? בשביל שיהיה רוב עם.] וממילא החיצונים יכולים לעמוד ולקרא קר"ש.

משנה ג': סוגי אנשים לחיוב קר"ש ושאר מצוות

התלמיד כאן לומד פעם ראשונה על מצוות עשה ומצוות לא תעשה, ועל זמן גרמא ואין הזמן גרמא,

מקפיד לקרא קריאת שמע שתסתיים עם הנץ ומה יעשה?

לכתחילה אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות יעלה ויתכסה ויקרא.

ואם אין לו זמן יתכסה במים ויקרא, בזמנם היו טובלים ע"ג חול והוא מעכיר מעט את צלילות המים מהעפר שבקרקע [וחובש על ראשו כיפה או מגבת] וקורא קריאת שמע במים.

מים הרעים : כל זה שיכול לקרוא במים זה אם טבל במים נקיים, אבל אם טבל במים לא טובים מלאים עובש או במים ששרו בהם פשתן, אינו יכול לקרוא כלל במים. אלא עליו להרחיק 4 אמות ממקום שנגמר הריח.

משנה ו':

במשנה ישנם שני דוגמאות של מי שנטמא בטומאה חמורה כגון **זב** שצריך 7 ימים ומי מעיין. וכגון **זבה** [ובמפרשים גם טומאת מת וכו'] הצריכים 7 ימים וטבילה במקוה רגיל, ולפני כן או אחרי כן נטמא בטומאה קלה והמשנה קוראת לטומאה קלה שלוש שמות : **קרי**, **שכבת זרע**, **משמשת**. וכולם אותו דבר. בעל קרי שתנא קמא אומר שגם הוא אסור בדברי תורה ותפילה עד שיטבול בשביל לא להיות בעל קלות ראש. ורבי יהודה אומר שהיות ובין כה וכה יש לו טומאה חמורה לא יעזור כלל שיטבול בשביל הטומאה הקלה.

[משל למה הדבר דומה למי שרוצה פלסטר על האצבע ונכרתה לו ח"ו כל היד. או שהתלכלכה

ואומר **תנא קמא** שדברים שחייב מן התורה לאומרם חכמים לא אסרו לו, אלא אמרו שלא יאמרם בפיו ושפתיו אלא יהרהר [יחשוב] בליבו ובזה יוצא ידי חובה. ולכן בעל קרי מהרהר קריאת שמע בליבו שכתוב **והיו הדברים ...** ומברך ברכת המזון לאחריה שכתוב **ואכלת ושבעת וברכת**. כי חכמים לא רוצים לבטל מה שחייב מהתורה והיות ובהרהור יוצא ידי חובה שיקיים בהרהור.

ודברים שחייב מתקנת חכמים בעל קרי פטור מהם ואפילו לא יהרהר בהם.

רבי יהודה חולק ואומר שלבעל קרי מותר להתפלל הכל ולומר בפיו ולא רק בהרהור, כי חכמים אסרו עליו רק תלמוד תורה אבל בתפילה לא אסרוהו ומותר לו להתפלל הכל. פסק ההלכה בזמנינו שמותר גם בדברי תורה.

משנה ה':

הבעל קרי מרוב הרגלו להתפלל שכח שהוא בעל קרי ונעמד להתפלל ובאמצע נזכר שהוא בעל קרי והוא אסור בתפילה, ואינו יודע מה יעשה כעת : מצד אחד להפסיק באמצע התפילה אסור ! ומצד שני להמשיך להתפלל אסור ! ומה יעשה ??? התשובה שהוא ממשיך אבל בקצרה שאומר כל משפט פתיחה של ברכה, ואת ברכת הסיום.

חברו הבעל קרי רץ למקוה לטבול ונכנס למקוה ופתאום רואה שהנץ החמה מתקרב מאוד ! והוא

ידו מעט ובדרך לנקות נפל ושקעה ידו בדלי צבע. שאין באף טומאה, והוא קלות ראש. [ות"ק סובר שזה לא דומה כי לבעל קרי יש חסרון

טבלת ההבדלים בין קריאת שמע לתפילה פרקים א' ב' ג'

תפילה	קריאת שמע	הנושא
עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות [כמו קרבן תמיד]	עד הנץ החמה רבי יהודה אומר עד שלוש שעות	וגומרה
בעמידה	בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבוקר יעמדו. ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו	צורת הקריאה
לירושלים	—	כיוון התפילה
אינו פוסק כלל	מפני היראה... כבוד .. ולכל אדם...	הפסקה
מה שאינן רשאים לעשות כן בתפילה [כי פוחד ולא יוכל לכוון]	קורין בראש האילן או בראש הנדבך [כי היא קצרה]	האומנין
חייב	פטור מקריאת שמע 4 לילות	חתך
אלו ואלו פטורין מן התפילה	חייבין [כי היא מהתורה, וקצרה].	המלווין
פטורין	אם יכולין להתחיל ולגמור חייבין.	לפני השורה וכן החיצונים
חייבין [כי רבנן תיקנו גם עליהם. וגם הם צריכים לעורר רחמים]	פטורין [כי הזמן גרמא]	נשים ועבדים
חייבין	פטורין [כי אין אביו מצוי אצלו בזמן]	קטנים
מדרבנן	מן התורה	חיובה
אסור כי זה מדרבנן	מותר בהרהור	בעל קרי לפי תנא קמא

פרק רביעי תפילת השחר

משנה א' זמני ארבעת תפילות החובה.

ר"י אומר **עד ארבע שעות** – כל השעות המוזכרות במשנה ובגמרא הם רק שעות זמניות.⁴ **תפילת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה** : לנו נראה פשוט שהערב מתחיל בשקיעת החמה ולא לפני כן, אולם במשנה זו מחלוקת, שחכמים אכן אומרים שזמן סיום מנחה ותחילת מעריב הוא בשקיעת החמה. אבל רבי יהודה חולק ואומר ששעה ורבע {זמנית} לפני שקיעת החמה נגמר הזמן לתפילת מנחה ומוסף שהן תפילות היום, ומתחיל הזמן של מעריב. **עד פלג המנחה. מנחה** נקרא הזמן של לפני סוף היום.² משעתים וחצי לפני השקיעה, עד השקיעה. **פלג המנחה** : חצי מזמן זה. שהוא משעתיים וחצי לפני שקיעת החמה עד שעה ורבע לפני שקיעת החמה.

⁴ ילד קולט יותר דברים מוחשיים. ניתן לתאר כיצד נראה שעון שמש [חצי עיגול ממזרח למערב, כשבאמצעו תחוב עמוד ישר להצל על השעה]. וכמה שהשמש הולכת לאט יותר הצל של התורן ילך גם משעה לשעה לאט יותר. ואם השמש בשמים זזה מהר, הצל בשעון השמש גם יזוז מהר. כמו"כ ניתן להמחיש ע"י תיאור השינוי החזק בקטבים שלפעמים כל היום הוא רק שעותים נמצא ששעה זמנית היא עשר דקות וצריכים לסיים תפילת שחרית תוך ארבעים דקות ולהפך בעונות אחרות היום ארוך עד שיש שש שעות לקר"ש.

² מדוע סוף היום נקרא בשם מנחה, לא בגלל שאז זמן המנחה שהרי לרבי יהודה אי אפשר להתפלל כל זמן זה מנחה, וגם הוא קורא לזמן הזה מנחה. ועיין במפרשים.

פסק ההלכה : כשניהם. וכל אחד יכול לעשות את השעה ורבע האחרונים של היום יום כרבנן או לילה כרבי יהודה.³

משנה ב. רבי נחונייה בן הקנה הוסיף תפילה שהיא תחינה לה'. ושאלו אותו הרי כבר התפללת ובמנין ובבית הכנסת, ואם כן מה זה שבכניסתך לבית המדרש המיועד ללימוד הנך עומד ומתפלל ?
מה מקום – מה הטעם.

השיב רבי נחונייה שאמנם בית המדרש הוא מקום של עליה בתורה, אולם היה לו פחד פן חלילה תארע תקלה בבית המדרש !!!

תפילת רבי נחונייה בן הקנהבכניסתו:

יהי רצון מלפניך ה' אלוקי,

שלא יארע דבר תקלה על ידי.

ולא אכשל בדבר הלכה - וישמחו בי חברי.

שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא.

ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר,

ולא יכשלו חברי בדבר הלכה - ואשמח בהם.

³ רצוי לומר לתלמידים את ענין תרתי דסתרי...והדוגמא המעשית לדין מעריב מפלג המנחה הם במניני פלג המנחה בערש"ק בקיץ. ויכול להתפלל בהם רק מי שהקדים להתפלל מנחה.

נראה בעיני עצמו. וכ"ש בעיני ב"ב וקרוביו ושאריו זו אשתו. כעצל טמן ידו בצלחת. וכמתרפה במלאכת החיים. וע"כ צריך הת"ח לדבר בעצמו אל לבו דברים יורדים חזרי בטן ונופחים רוח חיים תוך פנימת נפשו. להרגיש גודל יקרותו וכנשר יגביה עוף על כל השואפים על עפר ארץ בהבלי הזמן. וע"כ השליך התנא האלוקי הקדוש דברי גנות ובזיון כנגד השוגים והמבלים ימיהם בטרדות העולם העובר. תוך התודה שנתן לה' על חלקו. {ועי' תענית כ. ותבין.}

משנה ג'

לנו נראה פשוט שכל יהודי מתפלל תפילה שלימה כל יום, אולם במשנה רואים שהיתה בזה מחלקת גדולה האם אכן יגידו שמונה עשרה, או שיסתפקו בתפילה קצרה.

רבן גמליאל אומר שיתפלל כל יום רק שמונה עשרה

רבי יהושע אומר שיתפלל מעין שמונה עשרה [אם ההלכה היתה כרבי יהושע לא היינו יודעים להתפלל שמונה עשרה כי היינו רגילים להתפלל מעין שמונה עשרה]

רבי עקיבא אומר : מי שיודע להתפלל טוב שיתפלל שמונה עשרה שלם. אבל מי שמתקשה עדיף שיתפלל מעין שמונה עשרה. וכך ההלכה.

רשימת שלושה סוגי התפילות המיוחדות :

'יקצר' : למדנו בפרק הקודם שבעל קרי שנזכר בתפילתו יקצר ואומר רק פתיחה וסיום.

ביציאתו :

מודה אני לפניך ה' אלקי

ששמת חלקי מיושבי בית המדרש

ולא שמת חלקי מיושבי קרנות.

שאני משכים והם משכימים :

אני משכים לדברי תורה,

והם משכימים לדברים בטלים.

אני עמל והם עמלים :

אני עמל ומקבל שכר,

והם עמלים ואינם מקבלים שכר.

אני רץ והם רצים :

אני רץ לחיי העולם הבא,

והם רצים לבאר שחת,

שנאמר ואתה אלוקים תורידם לבאר שחת,

אנשי דמים ומרמה, לא יחצו ימיהם, ואני

אבטח בך.

סיכום השווה ביניהם ב 4 דברים :

יושבי... משכים... עמל... רץ..

תפארת ישראל. התפילה שהתפלל אחר הלימוד לכאורה תמוה. דלמה לא הסתפק עצמו התנא האלקי הזה. להודות על חלקו בלבד. ולמה גינה לכאורה כמה מבני הדור. ולדעתי הקלושה אמר כן. משום דמי שיושב חבוש וגלמוד בביהמ"ד טמון בירכתי בית העיון הקדוש. אשר בתוך זמן זה הכל הוא בחוצות ובשוק העולם מלא מרוצה ותנועה. והבנ"א הסוחרים והפועלים יוצאים דחופים ומבוהלים בדבר העסק החומרי. להשתדל בחריצות אחר רבוי הממון והקנינים. באמת הת"ח כזה המתבודד. כשיוצא מדלתי ביהמ"ד החוצה

ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי
משיחך.^ז

טרם נקרא אתה תענה.

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

מעין - עינינו תפילה בקיצור כמו מעין שלוש
מעין שבע, מעין עולם הבא.^ה
שגורה - שלא נתבלבל לשונו אבל אומר אותה
במהירות ורגילות. [פירוש המשניות להרמב"ם].
הבינו היא במקום תפילה רגילה.

משנה ד'

רבי אליעזר אומר העושה תפילתו קבע אין
תפילתו תחנונים פירוש שהתפילה היא חוק קבוע
לו להתפלל וממתין להפטר ממנה תפילתו אינה
תפילה הוא אינו מתחנן לה' ואינו חש שמדבר אל
ה' כלל.^א

^ז ש. מדוע הנמצא בצרה מאריך בעניני הגאולה וביותר
שאת צמח דוד? וק"ל.

^ה שו"ר בסוף המסכת שמעין זה משהוא קרוב לדבר.
מברך על הטובה מעין הרעה, פירוש אדם שבאה לו טובה
שיש בה משהוא קרוב שהיא כמעט רעה {כגון שמצא
מציאה וזו טובה, אולם זה מעין הרעה שכאשר ישמע
המלך זה יהיה לו רע} מברך על הטובה.

^א בגמ' יש ב' שיטות. קבע בשעת התפילה שאינו מתפלל
בלשון תחנונים או קבע לפני התפילה ואחריה שמתחיל
לתפילה כקבע. ובמלאכת שלמה כתב נפק"מ שאפי' אם
מתפלל תחנונים אינה תפילה אם אומר שרוצה לפטר
ממנה. ולהפך אם אינה בלשון תחנונים אפילו אם מחשיבה
אינו יוצא.

מעין שמונה עשרה : תפילה הנ"ל או הבינונו –
והם נחשבות לתפילה

תפילה קצרה : הושע ה' - זו תחינה ואחר
שחלפה הסכנה עליו להשלים את התפילה.

תפילת מעין שמונה עשרה

אומר שלשה ברכות ראשונות ושלשה ברכות
אחרונות בתפילת שמונה עשרה. ואת האמצעיות
מקצר. ומה אומר? י"א שאומר מכל ברכה רק
את הפתיחה והחתימה וי"א שאומר בקיצור יותר
רק הבינונו. שהיא ברכה אחת שכוללת את כל
הברכות האמצעיות רק כשתי מילים לברכה וסיום
אחד על הכל. וחזתם שומע תפלה. וזו נוסחתה.

תפילת הבינונו

הבינונו ה' אלקינו לדעת דרכיך.

ומול את לבבינו ליראתך.

ותסלח לנו,

להיות גאולים.

רחקינו ממכאובינו.

ודשנינו בנאות ארצך.

ונפוצותינו מארבע תקבץ.

והתועים - על דעתך ישפטו.

ועל הרשעים - תניף ידיך.

וישמחו צדיקים.

בבנין עירך, ובתיקון היכלך.

הושע ה' היא תפילה שמתפלל במקום סכנה ואינה במקום התפילה הרגילה אלא תחינה לה'. ולכשתחלוף הסכנה ויוכל להתפלל יתפלל את התפילה הרגילה.

משנה ו' צ"ע מדוע קרון נכתב בין ספינה לאסדה? ומדוע בקרון אינו מחזיר את פניו הרי יש לעגלה כיוון? וכנראה צריך לפרש שהקרון היה מתנדנד מאוד.

משנה ז' שיטת ראב"ע מובנת שמוסף הוא רק בציבור. ומבאר בתוי"ט בשם רבינו יונה דס"ל שמכיון שאין בה אלא שבח, שאין בה תחנונים כמו בשמונה עשרה, וגם אינה במקום שחרית ומנחה, אלא תפילה נוספת של שבח מספיק שהציבור יתפללו אותה.

שיטת חכמים שגם יחיד חייב ככל תפילה.

אולם שיטת רבי יהודה צריכה ביאור.

ונראה להמשיל מיום הפורים, יש רכבים עם רמקולים של תזמורת העוברים ברחוב העיר, הגיע פורים וילד מבקש להפעיל טייפ, אומרים לו: יש כל כך הרבה עצמה ורעש מבחוץ זה מיותר, אולם אם נמצאים במקום שאין מנין ודאי גם לטייפ פרטי יש תועלת.

והנה [כנ"ל מהתוס' יו"ט] סובר ראב"ע שהתפילות שהם תחינות או כנגדן בשבת הרי הן חובה וכל יחיד ויחיד חייב, אולם תפילה שאינה אלא שבח אם יש בעיר זו ציבור ששיבח לה' זה כבר יצר את ענין השבת והיו"ט שצריך ופטר את כל היחידים בעיר. ^ט

^ט מענין הכינוי למנין כאן "חבר עיר" כעין ממוני העיר. יש לדון אם כולם יוצאים בתפילת הציבור, או שירד מכולם החיוב. ? עויל"ע מה הדין אם מתפללים ציבור אחר בעיר שחרית האם לא יתפללו מוסף או שציבור אחר אינן נטפלים? עוד יש לדון בבא לעיר ביו"ט אחר שהציבור התפללו. כגון שבא מחוץ לתחום משום פקו"נ שבזמן

למשל אם נכנסים תלמידים לרב חשוב ומסתכלים כל הזמן בשעון לומר מתי כבר נלך, זה אומר שאינם נהנים כלל מהמעמד. כן בתפילה ילד שמתפלל שמונה עשרה מהר כדי לסיים כבר ולצאת לשחק זה מראה כאילו יש לו כמה דפים שחייב לקרא כל יום. ואינו מרגיש שמדבר עם ה' ומתחנן אליו. ^א

רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה. המשנה בזה עברה לבאר שיש תחינה שתיקנו למקום סכנה.

תפילה קצרה

הושע השם את עמך את שארית ישראל,

בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך.

ברוך אתה ה' שומע תפלה.

פרשת – כשפורשים

העיבור - לעבירה. ^א

יהיו צרכיהם לפניך - שה' ירחם עליהם ויסלח להם על העבירות ויתן לישראל מה שצריכים.

אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין אמרו שאינו מתפלל עם דמדומי חמה וראה ברש"י ואינו מקפיד לחזור אחר שעת מצוה ועת רצון.

אורח נכנס ליישיבת כפר חסידים בתפילה, שאלו אותו מה ראית ואמר ראיתי שכולם מתפללים, אבל אחד במזרח מדבר עם מישהוא היה זה ר' אליהו.

^א תפארת ישראל: ולכן יתפלל על עוונותיו משום דבשעת הסכנה שהוא בה אז עוונותיו נפקדים כמו שכתוב בגמרא נפל שור חדד את הסכין.

תפילה זו אינה במקום התפילה שאינו יכול להתפלל ואינה תפילת הדרך, אלא תפילה מיוחדת שתיקנו חז"ל להתחנן לה' שישמרוהו בשעת הסכנה.

שהתפללו לא יצא בתפילתם, או נימא שאין מוסף כלל
במקום זה.

פרק חמישי אין עומדין.

[רע"א מקשה שבמדרש אומר שהטעם של שילוח הקן הוא לעורר רחמים. עוד קשה שהרמב"ם והרמב"ן וספר החינוך כתבו טעמים על מצוות רבות. והתשובה י"א שאכן המדרש בכי תצא חלוק על משנה זו. וי"א שלהזכיר בתפילה זה שונה מלימוד, והביאור שבלימוד יש שבעים פנים לתורה, משא"כ בתפילה מראה שזה הפירוש שנוקט.]

מצות שילוח הקן היא לשלח את האם דוקא ולכך יש לבא בלילה שאז תור האם להיות בקן ולא ביום שהזכר בקן. וצריך להקפיד לשלחה לגמרי שלא תראה כיצד לוקחים את הביצים או הגוזלים, ואפילו שמגיעה אח"כ ומצטערת, אין לה כ"כ צער כמו אם היו נוטלים בפניה.

על קן ציפור – כשם שרחמת על קן ציפור ולכן ציוותה על שילוח הקן.

יגיעו רחמך - כך כל שכן שיגיעו רחמך עלינו.

ועל טוב יזכר שמך - הוא מודה לה' על כל הטובות שעושה לנו, ואינו יודע שצריך להודות על הכל כי גם הרעה טובה היא מאת ה'. וצריך להודות על הכל.

מודים מודים – נראה שמתפלל ומודה לשנים ח"ו.

ולא יהא סרבן – יש אדם שמרגיש שהגבאי מתעלם ממנו או שונא אותו, כשמכבדים אותו לעבור לפני התיבה הוא כועס ואומר 'חודשיים

משנה א' לשון כובד – הכנעה

ראש - עיין תוי"ט שהוא עיקר האיברים.

ש. מה המיוחד בחסידים?

ת. הצדיקים עושים כדין ומתפללים מתוך כובד ראש, חסידים הם מתחסדים לפני משורת הדין, ומתכוננים לפני ואחרי התפילה בשביל להגיע להתפשטות הגשמיות לגמרי, עד שלא יחושו את גופם כלל, באופן שהיו זקוקים להכנה גם אחר התפילה.

החסידים הראשונים היו מתכוננים בכוונותיהם, בזמננו הרוצים לילך בדרכם מקפידים ללמוד שעה לפני התפילה גמרא, או ללמוד מוסר, ואכן בישיבות עם כי סדר מוסר אינו לפני כל תפילה ואינו שעה שלמה אולם סודר לפני התפילה.

הגר"א מבאר בשנות אליהו שהתכוננו בשביל להתפלל על הרוחניות ועל הכלל וזו הכוונה כדי שיכוונו את לבם למקום.

אפילו המלך שואל בשלומו... מדובר על מלך ישראל שעם כי נקרא מפני היראה ובקריאת שמע פוסק, בתפילה לא יפסיק.

נחש כרוך על עקבו. יש בזה שתי קולות שאינו ארסי ושרוב פעמים כלל אינו נושך.

האומר על קן ציפור יגיעו רחמך.

אותו "תפסיק להמציא" ואומר מה לא טוב ? ומסבירים לו שאנו מודים על כל מעשה ה' כי כולם טובים.

ביום השלישי כבר אינו משנה כלל רק אומר פעמים ושוב משתקין אותו.

היה ש"צ שטעה [שעבר ל"מה נשתנה ולישב בסוכה ולסיום קה רבון ושושנת יעקב..] בזה אין מכבוד הציבור להמתין עם כל הסירובים שלו, ויש כאן שאלה האם יתחיל מאותה מילה שטעה או מתחילת התפילה ? והתשובה אומרת המשנה שמתחיל מתחילת הברכה !

שכחת ממני, האם אינני קבוע בבית הכנסת ? ולמי בכלל נתת במקומי להיות חזן לכאלו פחותים ממני ? אולם לא זו ההנהגה הראויה אלא לנהוג בענוה ואפילו כשמבקשים ממנו עליו לסרב.

ואומרת הגמ' שאם מסרב יותר מדי הרי זה כתבשיל אם הרבה מלח.

ציור המשנה : יש אדם שהחליט להמציא תוספת לתפילה וראה מה מעשיו :

ביום הראשון אומר על קן ציפור. ומשתקין אותו מנין לך שה' מרחם על הציפורים יותר משאר בעלי חיים, ובכלל מבין הנך את טעמי המצוות ? ביום השני כבר אינו ממציא אלא אומר אנו מודים לה' על כל הטובות שעושה לנו, ושוב משתקין

פרק שישי כיצד מברכין

להכלילו בברכת בורא פרי העץ אלא מברך ברכה מיוחדת : **בורא פרי הגפן.**

ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה, חוץ מלחם שהלחם משביע לכן יש לו ברכה פרטית : המוציא לחם מן הארץ.

לפי תנא קמא [התנא הראשון של המשנה] על כל מה שצומח בארץ מברך בורא פרי האדמה, ורבי יהודה אומר שמה שצומח על הארץ מתחלק לשלושה חלקים :

על פירות כמו עגבניה מלפפון אבטיח מילון וכל דבר שהוא פרי מברך בורא פרי האדמה שהרי הוא פרי.

שאלה : מדוע צריך לברך ?

תשובה : מפני שכל הארץ שייכת לה', ועל ידי הברכה ה' נתן את הארץ לבני אדם. ומי שאוכל ולא מברך לה' הוא גוזל.

מחשיבות הברכה שיהיה לכל סוג מאכל ברכה מתאימה

משנה א. על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן.

על כל הפירות של העץ יש ברכה כללית אולם היין הוא חשוב ומיוחד, [שכתוב ויין ישמח לבב אנוש, וגם שהוא משביע]. ולכך אין זה מכובד

בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ, ולא יצא ידי חובה.

מה נקרא עץ ? עץ לא נקבע לפי הגובה של הענפים שהרי שיח התירס הוא ענק ואינו נקרא עץ, ולעומת זאת הגפן הוא דק מאוד וחליש – צמח מטפס, וגדל על מקלות וחוטים או שמונח על האדמה ממש ונקרא עץ ! אלא מבררים האם הפירות צומחים מזרעים ששותלים כל שנה באדמה, או שגדל מעץ המוציא פירות מדי שנה וצומחים פירות חדשים מאותו העץ של שנה שעברה, ענף כזה שמחזיק מעמד ומצמיח עוד ועוד פירות, נקרא עץ.

ברכת שהכל היא על הכל אז למרות שלכתחילה תמיד צריך לברך על כל הצומחים מהארץ ברכה מפורטת מהארבע ברכות שלמדנו : עץ, יין. אדמה, המוציא. אם טעה ובירך שהכל יצא ידי חובה.

משנה ג. על דברים שאינם גדלים מהארץ מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כגון : **בשר, דגים, ביצים, חלב.**

וכן על פירות שהתקלקלו ואינם ראויין לברכת בורא פרי העץ או הגפן מברך שהכל כגון:

חומץ – יין שהחמיץ.

נובלות – פירות שנפלו לפני הזמן, והיו עושים מהם מעדנים מיוחדים.

גובאי - ארבה, [היו צולים אותו כמו צ'יפס]

אולם ירקות שהם כמו עשבים שהם חסה כרוב סלק בצל שהם עלים, **אינם נקראים פרי ומברך עליהם בורא מיני דשאים.**

[ומסיף הרע"ב על קטניות כמו חומס גרעינים חמניות וכו' אומר עליהם ברכה מיוחדת **בורא מיני זרעונים**.]

ההלכה כמו תנא קמא שכל מה שיצא מהאדמה ברכתו בורא פרי האדמה ולכן על ידי שמברך ברכת בורא פרי האדמה יכול לאכול אבטיח חסה וחומס [ארבעס]

המין	הביאור	תנא קמא	רבי יהודה
פירות הארץ	כמו פרי העץ הגדל באדמה	בורא פרי האדמה	בורא פרי האדמה
ירקות	עלים	בורא פרי האדמה	בורא מיני דשאים
קטניות	זרעונים	בורא פרי האדמה	בורא מיני זרעונים

משנה ב. **הבדל בין פרי העץ לפרי האדמה :** פירות שצומחים ישר מהאדמה מברכים עליהם בורא פרי האדמה, אבל פירות שצומחים על גבי עץ ולא ישר מהארץ אומר עליהם אומר עליהם ברכה מפורטת יותר לשבח את ה' שהצמיח פרי על עץ: בורא פרי העץ.

כל זה לכתחילה אבל אם טעה והחליף בין הברכות אז פירות העץ הם קשורים לאדמה שהרי העץ צומח מהאדמה ולכן יצא ידי חובה. אבל אם

התאוות קיבל על עצמו לא לשתות יין, ובזה לא היתה לו כמעט שום שתיה חוץ ממים כל ימי נזירותו] ואם כן לפני הסעודה אכלו עוגה ושתו יין.

הסעודה היתה על גבי כורסאות נוחות בהסבה לצד שמאל. לפני כורסתו של כל אחד היו מביאים שולחן קטן עם המנה שלו, היו רגילים לאכול בידים. לפעמים היו מגישים בארוחה עצמה מיני מאפה כגון קוגעל [פשטידה] בורקס ולביבות.

על השולחן היה מונח הפת, ובזה נבין מדוע לחם שהיה על שולחן בשרי אסור להעבירו לחלבי וכן להפך, מפני שהכל היה מתלכך מהמאכלים.

בגמר האכילה היו מסלקים מלפני כל אחד את שולחנו, ובזאת הסתלק הפת לגמרי, לכן מה שהמשיכו לאכול אינו טפל לפת וצריך לברך עליו בפני עצמו. ולכך באותה משנה שכתוב בירך על הפת פטר את הפרפרת, רואים שצריך לברך על הפרפרת שלאחר המזון. [בזמנינו אין לנו מציאות כזו של סילוק, רק ע"י מים אחרונים].

במציאות זו מובן שאם בא להם יין אחר המזון אחרי שסילקו את השולחנות, אחד מברך לכולם ואין חשש שאחד המסובין באמצע האכילה ויקדים קנה לוושט שהרי סילקו את השולחנות.

רבי יהודה אומר כל מה שבא לעולם על ידי קללה אפילו שהיום הוא טוב וטעים, אין מברכין עליו.

משנה ד. קדימה בפירות : מכבוד הברכה לברך על הפרי המובחר, ולפי מה זה נקבע ? חכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה : אין כוונתם מה שרוצה אלא יקדים בדוקא את מה שמחבב וערב לו.

ורבי יהודה אומר שמברך על הפרי החשוב ביותר. למשל פרי משבעת המינים חשוב יותר. [ובתוך שבעת המינים מה שיותר קרוב ל"ארץ"]

משנה ה. הקדמה למשנה

סדר סעודה בזמן חז"ל

להבין : מדוע בליל הסדר אנו מסובין ?

מדוע סעודה ללא הסבה אינה נחשבת לקביעות ?

מדוע במשתה אחשורוש היו מטות ?

חז"ל אומרים שזמן סעודה הוא לפני חצות הרי רעבים מהבוקר ?

בזמן חז"ל הדרך היתה שאכלו רק שתי ארוחות ביום, [כמו אצלינו בשבת שאוכלים באמצע הבוקר ובערב] ארוחות אלו היו מלאות ומזינות, הם לא היו אוכלים והולכים, אלא היו לפני הסעודה אוכלים פרפרת שזה מיני מאפה מתוקים שברכתן מזונות [רע"ב בד"ה מעשה קדירה ואית דמפרשי].

ושתו יין [בזמנם לא היה לא קולה לא קפה ולא כל מיני המשקאות שבזמנינו, ובן אדם שרצה שתיה יותר טובה ממים שתה יין, והיו רגילים בשתייתו תמיד, נזיר שרצה לפרוש מכל

כך על לחם המוציא. כי המוציא פוטר מזונות. ומזונות אינו פוטר המוציא.

בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדירה בית שמאי מחדשים שהיות ויש שתי סוגים של מזונות יש מזונות יבשים שאופים אותם בתנור בלי סיר, ויש מיני מזונות שאופים אותם בתוך סיר עם מים כמו איטריות ופתיתים לזה קוראים "מעשה קדירה" שנעשה בסיר, וברכת מזונות על עוגה אינה פוטרת אותו מלברך מזונות על איטריות.

משנה ו'

רק כאשר מתועדים לסעוד יחד אחד יכול להוציא את כולם (כמו שאבא עושה בשבת) אם התיישבו אין זה יחד, "הסבו" זה יחד.

אחד יכול להוציא את כולם בברכת המוציא אם "הסבו" אבל לא אם "ישבו".

[אם קבעו לשבת יחד כמו במשפחה, או קבוצה, אחד יכול להוציא את כולם אפילו אם יושבים, והדין שצריך הסיבה הוא לחבורה שאין קשר ביניהם שרק ע"י הסיבה מצטרפין]

אפילו אם קבעו באופן שאחד להוציא ידי חובה את כולם, אם הגיע יין באמצע הסעודה לא יברך אחד להוציא את כולם כי "אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט"

ואם הגיע היין אחר המזון אחד מברך ומוציא את כולם.

"מוגמר" אלו בשמים על גחלים, והיו מברכים ברכה על הריח, ואפילו אם מגיעים אורחים חשובים לא מכבדים אותם לברך אלא המזמן

נטלו מים אחרונים לנקות את הידים כמו שנראה בפרק ז' מפני שהיו מאוסות מהאכילה. לאחר מכן היו מברכים ברכת המזון.

[מה חסר אחרי סעודה מעניינת כזו, בשמים!] לאחר מכן היו מביאים גחלים ומניחים עליהם בשמים, והיה עולה ריח בושם בחדר המזמן התכבד גם בברכת בורא מיני בשמים וכולם יצאו בברכתו.

היו גם מקרים שלא היו יושבים לאכול אכילה של קבע כשהם מסובין, אלא ישבו זקופים ללא הסבה ואכלו ללא קביעות אז הדין הוא שלא הצטרפו לברכה.

ולפי זה יבוארו הדינים במשנה ה'

פרפרת ויין שלפני האוכל - צריך לברך עליהם מזונות והגפן! {כי אינם שייכים לסעודה}

פרפרת ויין שמגישים אחר שכבר סילקו את השולחן צריך לברך עליהם מזונות והגפן! {מביאים אותם אחר סילוק הפת, כי אינם שייכים לסעודה.}

בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון הכל מדובר אחר גמר האוכל לפני שבירכו!

ברך על הפת פטר את הפרפרת מי שמברך על לחם פוטר את המאפה שאוכלים באמצע הסעודה מפני שהוא חלק מהסעודה והלחם פוטר הכל.

על הפרפרת לא פטר את הפת מי שבירך על עוגה לפני האוכל אין זה פוטר אותו מלברך אחר

על מה מברכים ברכת המזון ? לרבן גמליאל :

על כל שבעת המינים מברכים ברכת המזון !!
לחכמים : רק על לחם חלות וכו' מברכים ברכת המזון. וכך ההלכה.

לרבי עקיבא : אפילו מי שעושה סעודה על שלק וזה המזון שלו מברך אחריו ברכת המזון.

ש. מה זה שלק ? **ת.** סוג של ירק שמבשלים אותו.

ש. איזה שלוש ברכות אנו אומרים בברכת המזון ?

ת. ברכה ראשונה : מהתחלה עד הזן את הכל.

ברכה שניה : מנודה לך... עד על הארץ ועל המזון. ונקראת ברכת הארץ.

ברכה שלישית : מרחם נא... עד בונה ברחמי ירושלים. ונקראת ברכת ירושלים.

כל אלו הם ברכות מן התורה וחכמים הוסיפו ברכה מיוחדת על הרוגי ביתר, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.

ואנו נוהגים להמשיך ולומר הרחמן וזה אפילו לא מדרבנן.

ש. מה זה מעין שלוש ? מעין שלוש זו ברכה שיש בה קיצור ומשהוא מכל שלושת הברכות בברכת המזון. [כמו מעין שבע, מעין שמונה עשרה, מעין עולם הבא].

ש. היכן בברכת מעין שלוש נזכר משלושת הברכות ?

ת. מהברכה הראשונה מעט, מברכת הארץ יותר, מברכת ירושלים יותר. וברכת הטוב והמטיב.

שהתחיל בברכות, התכבד גם בברכה על המוגמר, אפילו שזה כבר אחרי כל הסעודה. כי החשיבו את המוגמר כחלק אחד עם הסעודה.

משנה ז'

למדנו שלחם פוטר את כל מה שיש בסעודה. כיצד יתכן שדבר אחר יפטר לחם ? והתשובה כגון שאוכל דבר מאוד מלוח ומרגיש חריפות בפיו ואוכל לחם בכדי שלא ירגיש את החריפות אז המליח העיקר והפת טפל ומברך על המליח ופוטר את הפת.

ודוקא אם אוכל את שניהם ביחד אבל אם אוכל קודם את הלחם אינו נחשב טפל למליח [ומברך עליו המוציא] ולכן כתוב הביאו לפניו מליח בתחילה דהינו הראשון.

[המליח הוא כמו "הנהג", הברכה היא כמו "המשאית", ומאזור מעמיס גם פת ונפטר בברכת המליח, אבל אם הפת מגיע קודם אין מי שיסיע אותו.]

משנה ח'

במשנה זו לומדים על ברכת המזון שבלשון המשנה נקראת "שלוש ברכות".

ברכת על המחיה שבלשון המשנה נקראת "מעין שלוש" וכך גם נקראת בסידור

ובסוף המשנה ברכת שהכל ובורא נפשות.

ועל ארץ חמדה טובה ורחבה, שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה.	שניה - הארץ
רחם נא ה' אלוקינו : על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך. ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו.	שלישית - ירושלים
והעלנו לתוכה, ושמחנו בבנינה, ונאכל מפריה, ונשבוע מטובה, ונברכך עליה בקדושה ובטהרה.	תוספת לברכה שלישית
כי אתה ה' טוב ומטיב לכל	רביעית – הטוב והמטיב
ונודה לך על הארץ... ברוך...	סיום וחתימה

ש. על מה מברכים מעין שלוש ?
ת. לפי חכמים על כל שבעת המינים שהשתבחה בהן ארץ ישראל שלא מברכים עליהם ברכת המזון, מברכים מעין שלוש, וזו הברכה :
על עוגות ומעשה קדירה – על המחיה.
על יין - על הגפן.
על פירות העץ משבעת המינים – על העץ.
שהכל ובורא נפשות מים זה לא אוכל אולם אם צמא נהנה מהם. לתנא קמא לפני השתיה מברך שהכל.
ולרבי טרפון לפני השתיה מברך בורא נפשות רבות.[וחסרונן זה מה שחייבים כמו לחם ומים.
על כל מה שבראת זה דברים שנבראו לתענוג ותוספת טובה.]

סדר ברכת מעין שלוש לחלקיה

מעיין שלוש	ברכה
על המחיה, ועל הכלכלה, ועל תנובת השדה,	ראשונה - הזן

פרק שביעי שלשה שאכלו

פרק שביעי הנושאים

נושא	משנה
כשרות המאכלים. שמש. וכותי.	א
מי אינו מצטרף לזימון. כמות האכילה לזמן.	ב
נוסח הזימון. נוסח ברכו.	ג
חלוקת הסועדים באופן שלא יבטל הזימון	ד
צירוף חבורות	ה

משנה א'

ידיעות לצורך הבנת המשנה

איזה תרומות ומעשרות ישנם ומה סדרן ?

א. תרומה גדולה – לכהן.

ב. מעשר ראשון – ללוי.

וממנו מפריש הלוי תרומת מעשר.

ג. מעשר שני – נאכל בירושלים

תרומה גדולה ולקח את המעשר מהגדיש אחרי שכבר הבעלים היה חייב לתת תרומה גדולה. והמשנה אומרת חמשה דוגמאות דבר והיפוכו בתחילת המשנה בכולם כן מצטרף לזימון. ובסוף המשנה הדבר התואם שאינו מצטרף לזימון.

המקרים שמצטרף : בקצרה :

1. דמאי [לכתחילה יש לעשר, ובדיעבד אם אכל בלי לעשר] מצטרף.
2. מעשר ראשון שהופרש ממנו רק תרומת מעשר ולא תרומה גדולה, כי הלוי לקח קודם שנתחייב בתרומה גדולה, בדיעבד מצטרף.
3. מעשר שני והקדש שנפדו ולא נתנו חומש, בדיעבד מצטרף
4. שמש שאכל כזית אע"פ שמסתובב.
5. כותי. בהתחלה חשבו שהתגיירו באמת ולכן צרפום אבל אח"כ התברר שלא, ועכשיו אין מצרפין אותם.

באריכות יותר :

דמאי וטבל

שיש ספק, או שבודאי לא עישרו את תבואתו. [טבל מדובר אפילו אם צמח בעציץ באויר שמהתורה זה לא נקרא שגדל בארץ ישראל לגבי להפריש תרומה, וחייב רק מדרבנן].

טבל : [טב לא] פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות

דמאי [דא מאי] ? פירוש : זה מה ? והם פירות של עם הארץ, בזמן המשנה שרוב עמי הארץ מעשרין.

שיבולים : אחרי קצירת התבואה התבואה מפוזרת בעומרים בשדה, והתבואה עוד לא התחייבה במעשר.

כרי [גדיש / גורן] : היו עושים ערימה מכל התבואה והיו מחליקים את השיבולים סביב שיראה יפה. ומשעה שגמר לסדר את הערימה הוא חייב במעשר.

תרומה גדולה / ותרומת מעשר: תרומה ניתנת לכהן !!!
מכל מעשר ראשון צריך להביא תרומת מעשר לכהן. ואם הלוי הקדים את הכהן על הלוי להפריש מהתבואה גם תרומה גדולה ולתת לכהן.

שניטלה תרומתו : הכוונה שהישראל לא היה חייב תרומה גדולה [כי הקדים ולקח כשהיה שיבולים] ותרומת מעשר הלוי נתן כבר לכהן.

שלא ניטלה תרומתו : הכוונה בין אם לא נתן תרומת מעשר. או שנתן תרומת מעשר ולא נתן

שמש

הדין הרביעי הוא במי שאוכל מדי מעט למשל

השמש

הדין שאם אוכל כזית לחם מצטרף, ואם הוא עובד כל כך קשה שלא נתנו לו לאכול ביחד איתם אפילו כזית לחם, אינו מצטרף לזימון.

כותי או נכרי

הדין החמישי הוא על אדם שאינו בדיוק יהודי האם ניתן לצרפו לזימון, שהדין הוא, שכותי שהם גוים שהאויבים הביאו לגור בארץ ישראל אחרי שהגלו את עם ישראל, והתורה הבטיחה "ושממו עליה אויביכם היושבים בה" ואכלו אותם אריות, והם פחדו מהאריות והיו חייבים לשמור מצוות, והיו שומרים קצת מצוות, ובמשך הזמן שמרו כבר מצוות רבות כמו יהודים וקראו להם כותים וצירפו אותם לזימון. [ואחרי שנכתבה המשנה ראו שהם עובדים ליונה בראש הר גריזים ומאז דינם כמו גוים.]

אבל גוי אינו מצטרף לזימון אפילו אם התחיל להתגייר וכבר עשו לו ברית מילה, כל זמן שלא טבל במקוה, אינו נקרא יהודי ואינו מצטרף לזימון. [לדוגמא בסעודה שעושים לו לכבוד הברית עדיין אינו מצטרף לזימון.] הוא יכול כבר להתפלל ולברך, אבל לא סופרים אותו למנין כמו אדם בר מצוה.

מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו

שעישרו אבל לא לפי הסדר, שהלוי חטף לפני הכהן, והוא נתן לכהן את התרומת מעשר שמגיע לו מהלוי, אבל הכהן לא קיבל מתבואה זו שביד הלוי את התרומה גדולה שמגיעה לו מהישראל.

מעשר שני והקדש

או שאוכל פירות קדושים !!! ואפילו שחיללו אותם אבל היה טעות למי שחילל אותם, וצריך לברר האם החילול הצליח או שהפירות עדיין נשארו קדושים ומי שאוכל אותם יש לו עבירה.

ברישא מדובר שחילל כדין על כסף טוב, אלא ששכח להוסיף חומש ובזה החילול חל והפירות חולין ומותר כבר לאכלם. [ונשאר חוב לתת חומש]

ובסיפא מדובר שלא ידע שצריך לחלל דוקא על מטבעות של כסף וחילל על גרוטאות של כסף שהם חתיכות כסף ללא צורה - והדין שהחילול לא חל ומי שאוכל את הפירות חוץ לירושלים עושה עבירה.

ובכל שלושת הדינים האלו

א. פירות שאולי לא עישרו בכלל,

ב. שהלוי חטף ולא גמרו לעשר,

ג. פירות מעשר שני והקדש שהם עדיין קדושים.

ברישא יש מקרה שיכול להצטרף לזימון,

ובסיפא יש מקרה שאינו יכול להצטרף לזימון.

סיפא – אין מזמנים				רישא - מזמנים				נושאים
הדין שאין מזמנים	אפילו שהרי	הפירוש	סוג המאכל	הדין שכן מזמנים	אפילו שהרי	הפירוש	סוג המאכל	
מפני שלא הופרשו תרומות ומעשרות	אפילו טבל מדרבנן כי גדל בעציץ לא נקוב	פת – שלא הופרשו ממנה תרומות ומעשרות	טבל	כי רוב עמי הארץ מעשרין	אולי המאכל לא מעושר	פת של עם הארץ ספק מעושר	דמאי	מאכלים לא כשרים
מפני שהלוי קיבל מה"כרי" ואז זה כבר נתחייב בתרומות ומעשרות.	הלוי נתן מזה תרומת מעשר	הלוי – קיבל מעשר ראשון מהכרי ונתן תרומת מעשר. אבל הישראל לא נתן מזה תרומה גדולה.	מעשר ראשון שלא נטלה תרומה [תרומה גדולה]	מפני שהלוי קיבל מהשיבולים ואז זה עדיין לא נתחייב בתרומות ומעשרות.	הישראל לא נתן מזה תרומה גדולה.	הלוי – קיבל מעשר ראשון מהשבליים – ונתן תרומת מעשר. אבל הישראל – לא נתן מזה תרומה גדולה	מעשר ראשון שנטלה תרומת [מעשר]	מעשר של לוי שהקדים ובא לפני הכהן
זה לא חל כי לא נפדה כהלכה [שכתוב וצרת הכסף]	שאמר הפירות יפדו על חתיכת כסף זו.	מעשר שני שפדו את שוויו על מטבע בלי צורה, או שבירי כסף.	מעשר שני שלא נפדה	כי עיכוב גתנת החומש אינה מעכבת את האכילה. [אלא היא חוב על הבעלים שפדה].	עדיין לא הוסיף את החומש [שהרי בסוף ויקרא כתוב וחמישתיו יוסף עליו]	מעשר שני שפדו את שוויו	מעשר שני שנפדה	מעשר שני או הקדש שאולי נשארו קדושים
זה לא חל כי לא נפדה כהלכה [שכתוב ונתן הכסף דבר שניתן ביד ואדמה אי אפשר לתת.]	שאמר זה יפדה על אדמה זו.	הקדש שפדו את שוויו על קרקע [אדמה]	הקדש שלא נפדה		הקדש שפדו את שוויו	הקדש שפדו את שוויו	הקדש שנפדה	
לא אכל כזית פת בזמן הסעודה.	ישב איתם בזמן הסעודה	המלצר שמגיש את המאכל בסעודה.	השמש שאכל פחות מכזית	אכל איתם כזית פת בזמן הסעודה	הוא לא ישב איתם בזמן הסעודה	המלצר שמגיש את המאכל בסעודה	השמש שאכל כזית	משרת שאכל מעט
כיון שלא טבל נחשב כגוי.	שהוא כבר עשה ברית מילה ויודע את כל ההלכות	גר שמל את עצמו ועדיין לא טבל במקוה.	נכרי	שכל מצוה שקיבלו על עצמם מדקדקים לקיימה יותר מישראל	שהתגיירו מפחד ולא קבלו את כל המצוות	גרים שהתגיירו מפני פחד האריות שטרפו מהם	כותי	מי שאינו כל כך יהודי

פרק ז' משנה ב'

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם. נשים

- לבד חייבות בזימון אך לא מצטרפות עם גברים.

שאינן חברתן נאה.

ת. במקהלות... לפי הקהל.

ש. היכן חלקו רבי יוסי הגליל ורבי עקיבא ?

ת. רק בסעודה כי יודעים כמה אנשים מסובין.

[אבל בבית הכנסת אינו יודע כמה יש]

ש. במה נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל ?

ת. בבית הכנסת שאומרים ברכו את ה'. שרק לפי

רבי ישמעאל מוסיפים המבורך.

כמה פעמים ביום אנו אומרים ברכו ? [חשב בין 4 ל- 15]

משנה ד : חלוקה. [ציור באופן מוחשי על חבורה

שחלקם נחפזים.]

משנה ה' : צירוף. האם מה שמעט רואין זה

מועיל לצרף את כולם ? כן !!

אם יש שמש מצטרפין גם באין רואין.

ש. כיצד יתכן שאינו מברך על יין בורא פרי הגפן

?

ת. בזמן המשנה היין היה חזק ולא היתה לו

חשיבות של יין אם לא מזג לתוכו מים [זה היה

חזק ומרוכז מאוד למשל כמו תרכיז פטל עד שהיה

ניתן להוסיף פי 6 מים] אם לא מזג ברכתו בורא

פרי העץ.

ועבדים - גם מזמנין לעצמן אך לא מצטרפין עם אחרים.

וקטנים - אינן מזמנין עד בר מצוה.

יש מחלוקת כמה צריך לאכול בשביל להתחייב

בזימון וכן לברכת המזון, לפי תנא קמא כזית,

ולפי רבי יהודה כביצה. וההלכה שמספיק כזית.

שאלת סיכום : מי אינו מצטרף לזימון ?

משנה ג' כיצד מזמנין - מהו נוסח הזימון ?

יש הבדל בין מספר : שלושה, עשרה, מאה, אלף,

רבבה. או שלושה והוא, עשרה והוא, וכו' שיכול

לומר ברכו, אולם הגמ' אומרת שעדיף תמיד לומר

נברך תמיד לכלול את עצמו עם הציבור.

מדוע המחלוקת דוקא בסעודה ?

כי בבית הכנסת אי אפשר לדעת מספר מדויק אבל

בסעודה הרי אסור לצאת ללא זימון ואפשר

לספור.

נכתב כאן הנוסח הארוך ביותר כל דבר ממתי

אומרו :

שלושה	מאה	עשרה	אלף	ריבוא
נברך	להשם	אלוקינו	אלוקי ישראל	אלוקי הצבקות יושב הכרובים

ש. איזה תנא אומר אחד עשרה ואחד עשרה

ריבוא ?

ש. איזה תנא אומר מ"במאה הוא אומר" ?

ש. מאיזה פסוק למד רבי יוסי הגלילי שככל

שמתרבה מספר האנשים יש לברך בנוסח שונה ?

' יש הבדל בין אם מתפלל במנין או ביחידות, מנין זה לא

עשר יחידים [ויחיד זה לא עשירית מנין] אלא מנין זה דבר

שונה לגמרי מיחיד, כך בזימון כל הברכת המזון נעשית

"ברכת המזון עם זימון".

פרק שמיני אלו דברים

ובו שמונה מחלוקות בית שמאי ובית הלל [וסימנן פרק ח']

בורא מאורי האש בורא מיני בשמים ברכת המזון המבדיל ... ^א	בורא מאורי האש ברכת המזון בורא מיני בשמים המבדיל ...	ברכת המזון והבדלה ביחד
בית הלל	בית שמאי	נושא
בורא {תמיד}	שברא {פעם}	נוסח ברכת האש
מאורי {כמה צבעים}	מאור {אש אחת}	
יג		
יברך במקום שנזכר	יחזור לברך במקום ^ד	מי שישכח לברך
צריך לברך עם כוס יין	ברכת המזון אינה צריכה כוס יין	האם צריך לברך ברכת המזון עם יין

בית הלל	בית שמאי	נושא
יין [פרי הגפן]	יום [שבת]	קידוש
יום [שבת]	יין [פרי הגפן]	
לפני	אחרי	מתי מוזגים את הכוסות
נטילת ידים	נטילת ידים	
על הכורסה	על השולחן	היכן מניח את המגבת
	הטהור	
אפשר קודם	חייבים	האם חייבים לטאטא את הבית לפני מים אחרונים
לברך כי השמש תלמיד	כי מותר להשתמש	
חכם	בשמש עם	
ויש על הארץ	הארץ ויש	
רק פירורים	חתיכות לחם	
פחות מכזית	על הארץ ^ה	

תקנו שלא יטול עד שיאספם. אבל בשביל פחות מכזית

שאינן הלכה שלא לאבדן רק סגולה לא גזרו.

^א התלמידים שאלו כיצד מברך על האש לפני ברכת המזון

הרי יפסיד רצה והחליצנו לחלק מהשיטות. וצ"ע.

בשו"ע [רצו' א'] פסק סדר הבדלה יבנ"ה : יין בשמים נר

הבדלה.

^ב מבארים שהם לשיטתם שהרי למה שיזכיר כל גוון, אלא

שבית הלל סוברים שאש אינה דבר שיש בו ממש ואינה

מציאות אלא מתחדשת כל רגע ורגע "בורא" וממילא יש

להתפעל מכל גוון שמתחדש ולהודות כי אין כזה דבר אש,

אלא אש זה צירוף גוונים שנברא בכל רגע. משא"כ לבית

שמאי אומרים שברא בעבר וזו מציאות קיימת ולכך אין

צורך לפרט ולהזכיר כל גוון בפני עצמו.

^ג בגמ' כאן נג: יש שלושה עובדות בענין הובאו בסמוך.

^ה קשה מה הבעיה בשמש ע"ה הרי יכול ללמדו שיאסוף

פירורים של כזית. ובתוס' אנשי שם הקשה שאסור

להשתמש בת"ח, ופירש שת"ח זה ע"ה שלמד הלכות

סעודה.

אבל רציתי לומר שת"ח דוקא כי שמש עם הארץ יקפיד

על מאכלים משובחים נקיים וגם מהודרים !!! מפני שהם

עולים על שולחן הבעה"ב שלו, אבל לא ישים לב ששיירי

מאכל שיש בהם כזית לא יהיו על הקרקע כי זה ענין של

דקדוק הלכה ויראת שמים. ולזה צריך ת"ח.

פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן אבל קשה לעניות,

תוס' מגמ' חולין קה' וא"כ קשה מ"ט נוטלים לידים ואין

חוששין לפירורין אלו. ונ"ל שבדאי יזהר שלא ליטול

עליהן, אלא שפירורים של כזית שיש הלכה שלא יפסדו,

אכלו אריה

וחד עביד במזיד כבית הלל [שלא חזר, והגמרא אומרת שבמזיד אפילו לפי בית הלל צריך לחזור, והוא התעצל ולא חזר.] ואכליה אריא.

יונה של זהב

רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא אכל ואשתלי [ושכח] ולא בריך. אמר היכי אעביד? אי אמינא להו אנשאי לברך [שכחתי לברך] אמרו לי בריך, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת. מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא, אזיל וברוך ואשכח יונה דדהבא.

המצוות מצילות

ומאי שנא יונה? דמתילי כנסת ישראל ליונה, דכתיב כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ. מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצוות.

עד אימתי הוא מברך

כמה שיעור עכול? א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב. וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. א"ל רב יימר בר שלמיא למר זוטרא ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין, ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת.

האם המברך עדיף או העונה אמן.

א"ל רב לחייא בריה ברי חטוף וברוך. וכן אמר רב הונא לרבה בריה בריה חטוף וברוך. למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן, והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך? א"ל ר' נהוראי השמים [לשון שבועה] כן הוא תדע שהרי גולירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין. [מתרצת הגמרא] תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן.

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים.

נר מפני שהגוי לא שמר שבת והדליקו בשבת, וקשה שהגוי לא עשה איסור ונר זה לא חילל שבת? והתירוץ שנר זה אינו מבדיל בין שבת שאסורה במלאכה לחול. לכן יקח נר שלא עשו עמו מלאכה כגון שדולק מלפני ש"ק או שהדליקו יהודי או גוי במוצאי שבת.¹⁰

בשמים כמו לגבי עבודה זרה.¹¹

ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים מפני שלא נעשו לתפקידם. הנר הוא לכבוד הנשמה. והבשמים אינו לריח טוב אלא רק לטיהור האויר מריח לא רצוי.

ולא על של עבודה זרה שאסורים בהנאה.

עובדות מגמרא ברכות דף נג :

אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך...

תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך? אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן?

ארנק של זהב

הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש [שחזר לברך במקום] ואשכח ארנקא דדהבא. [מה יש לשאול על זה מפרק א' משנה ג',? ומה יש לחלק?]

¹⁰ ולענין נר שהודלק בהיתר לצורך פיקו"נ מברכין. [שיטמ"ק]

¹¹ ודוקא במסיבה אבל שלא במסיבה מותר לברך על בשמים של גוי. [משנ"ב סי' ריז ס"ק כא']

פרק תשיעי

על גשמים יש ברכה אפילו אם אין לו שדה כלל
והיא מודים אנחנו לך...

כלים חדשים לומד התפא"י חדשים לו
במ"ב מביא מחלוקת הפוסקים על מי שאין לו בגד
צמר (חליפה) רק בגדים פשוטים כגון חולצה
וכדו' ושמה עמם אם יברך שהחיינו. ומצוי אצל
ילדים, שאינם לובשים בגד עליון חשוב.^ט
על שמועה לא טובה מברך דיין האמת
ובמשנה ה' כתוב שיברכנה בשמחה.

מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין
הרעה - שאלה: אם יש לו טובה אבל טובה זו היא
כמו רעה, או להפך לפי מה יברך, לפי מה
שעכשיו או לפי מה שיהיה בסוף?
התשובה אומרת המשנה: מברך על הרעה דין
האמת אפילו שהיא מעין הטובה. ומברך על

^ט יש לדון במשפחות שמעבירים בגדים בין אחים האם
יש לברך הטוב והמטיב בשעת הקנין שהרי יהנו מזה
אחרים שהרי לא צריך שיהנה ברגע שקונה, או שהיות
וכעת אינו מיועד לאחיו עד שיגיעו למדת הבגד יברך
שהחיינו.

בכל הברכות הללו מאוד ממעטים היום כי התחלופה
גבוהה ואין שמחה בדברים.

כאשר הרב מונק שליט"א קיבל את הכרך הראשון של
הש"ס שאל את החזון אי"ש אם לברך שהחיינו וענה לו
שיברך כשישלים את רכישת הש"ס.

משנה א' הוואה י"ימשניות ב' ג'. ברכות הודאה למקבל דבריםטובים

1. כשיורד גשם רב. [אחר בצורת]
 2. בשורות טובות.
 3. בנה בית חדש.
 4. קנה כלים חדשים לו.
- בכל אלו : אם יש לו שותף מברך הטוב
והמטיב.

אם אין לו שותף מברך שהחיינו.

^י הוואה מקום שנעשה נס ליחיד אינו מברך, אבל הוא
עצמו מברך שעשה לי נס במקום הזה, וכל יוצאי יריכו גם
כן מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה. [לשון השו"ע סי'
ריח' סעיף ד']
מ"ב בפעם הראשונה [באירוע] אינו מברך שעשה לי נס
אלא רק הגומל. רק כשחוזר ומגיע פעם נוספת אחר
שקרה הנס מברך [ומשמע שפעם זו אינה דוקא לאחר ל'
יום]. עוד אומר המ"ב דבנו ובן בנו צריכין לברך משום
כבוד אביהם אז אין הבדל אם הנס אירע לפני שנולד או
אחרי. אבל הגנים ואילך יברכו רק אם נולדו אחר שקרה
הנס לאביהם הראשון דבזה הם שותפין כולם באותו הנס..
וע"ע שם בשו"ע סעיף ט' בענין סוג הנס שעליו מברכין,
וזה לא כמו הגומל אלא צריך נס מיוחד יותר.

^י מפני מה יש רעידת אדמה ראה בגמ' [גוהה]

הגמרא בברכות {נט.} שואלת מאי זועות ומתרצת א"ר קטינא גוהא [רעידת
אדמה] ומבאר ממה באה רעידת אדמה. אמנם איננו מבינים בזה כלל אבל
צריך לדעת את הכתוב בגמרא :

א. בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד
שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא.

ב. ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנאמר וגם אני אכה כפי אל כפי
והניחותי חמתי.

ג. רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמר והניחותי חמתי במ והנחמתי.

ד. ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר הידד כדורכים יענה אל כל ישבי הארץ.

ה. רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר כה אמר
ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי.

צריך לבקש לפני הדבר וצריך להודות לאחריו. הנכנס לעיר בצורה ומצויים בכאלו ערים מושלים רעים שמחפשים עלילות והם אומרים לשוערים, לחפש במה אפשר לתבוע או להציק לעוברים, וישנה סכנה הן בכניסה והן ביציאה^{כב} ת"ק אומר שמתפלל לפני שנכנס לעיר, ומודה אחר שיצא על הכל יחד. אולם בן עזאי אומר שכל דבר הוא בפני עצמו, ומבקש לפני ומודה אחרי הן על הכניסה, והן על היציאה. לפני שנכנס מתפלל :

יהי רצון שתכניסני לכרך זה לשלום.

נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לשלום.

לפני יציאתו אומר יהי רצון שתוציאני מכרך זה לשלום.

יצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום.

מקום התפילה

אחר שיוצא: הודאה	שער	לפני שיוצא: תפילה	כרך	אחר שנכנס: הודאה	שער	לפני שנכנס: תפילה

משנה ה'

ניתן לחלק משנה זו לחמשה חלקים נפרדים.

לשון השולחן ערוך: חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ונפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם

^{כב} משנה ד' הנכנס לכרך מדובר שיש מושלים רעים ומחפשים עלילות ונראה מהמשנה שבמעברי הכניסה ויציאה היתה סכנה יותר מאשר בתוך העיר.

הטובה אפילו שהיא מעין הרעה. [מעין – הדבר הזה הוא משהוא כמו רע שהרי בסופו יביא רע.]^כ

משנה ג' - תחינות

הצועק לשעבר, הרי זו תפלת שוא. כיצד, היתה אשתו מעוברת, ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפילת שוא. היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, ואמר יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי, הרי זו תפלת שוא.

עד כאן למדנו את דיני ברכות, כעת עוברת המשנה לדיני תחינות שאינן ברכות והכלל הוא שניתן לצעוק על העתיד בלבד אבל אם יצעק - לשעבר לא יועיל.^{כא}

לדוגמא אם בא מהדרך ושומע קול צוחה בעיר אינו יכול להתפלל שלא יקרה בביתו כי זה כבר קרה אלא יתפלל שהצרה תעבור [מי שאיחר לת"ת והשעה 3:05, אינו יכול להתפלל שיגיע ב 3.00].

משנה ד'

^כ עיין פיה"מ לרמב"ם שלומד שראהו איש כשמצא והמושל יבקש ממנו יותר ממה שמצא והטעם שאפילו שאין ספק, אבל "אפשר" כלומר יתכן במציאות שלבסוף לא יהיה כך. עכ"ל. משמע שאם בודאי ימצאהו אי"ז טובה כלל, אלא זה כמו לאכול מאכל שבו רעל וכי יברך עליו מפני שעכשיו נהנה.

^{כב} בגמ' ברכות מובטחני שאי"ז בתוך ביתי והסתפקתי האם מפני שבביתי גם אם אירע דבר מקבילים בתמימות ואין צועקים, או שבטוח בה' שלא יארע נזק.

המלא"ש במשניות מביא הר' יהונתן ז"ל שצעקה באה משריפה ובוז מברר שבטח בהשי"ת שלא נפלה דליקה בביתו.

כיצד הוא מסוגל? אמר להם בכל ימי הייתי מצפה... עכשיו שבא לידי לא אקיימנו. ומבאר הרי כל ימי בשעת קר"ש הרגשתי כך, ואין זו הפעם הראשונה שאני מוסר נפש.

ובכל מאודך - בכל ממונך. אפילו אם אומר לו שאם לא יספר לו לשון הרע הוא יקח לו את כל רכושו ויזרוק אותו מהעבודה חייב להפסיד את כל ממונו.²⁰

דבר אחר בכל מאדך בכל מדה... מידה זה כלי שמוזגים ממנו, והשי"ת מודד לכל אחד מה שמודד בכמות שמודד. וצריך להודות לו בשמחה מאוד מאוד, ושדע שהכל לטובה. **והמשנה הביאה את כל הפסוק בשביל להגיע לפירוש הזה שכתוב שצריך להודות לה' בשמחה.**

[וע"ע במפרשי המשנה ובפיה"מ להר"מ שאינו יודע מה טוב לתכליתו.]

הלכות בית המקדש שיבב"א

בבית המקדש היו נוסח מיחזד בסיומי הברכות. לפני שנגיע לברכות עלינו ללמוד את ההלכות לאדם שעדיין נמצא במרחק מבית המקדש, הכנה לכניסה, והדינים לנמצא בבית המקדש.

א. חוץ לבית המקדש: לא יקל אדם את ראשו מול שער המזרח של הר הבית אע"פ שהוא עדיין מחוץ לבית המקדש ואפילו מחוץ לירושלים, ומה

²⁰ שני חברים בחו"ל שמסרו נפש על שמירת שבת, האחד עשה זאת בצער, ואילו השני ישב בשבת ושמח שזכה לקיים מצות שבת "בכל ממונך" וזכה לחנך את ילדיו שיהיו צדיקים.

וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם שהיא שמחה לו. ובמ"ב הוסיף מיצחק אבינו. [רכב' ג']²¹

בכל לבבך וקשה האם יש שני לבבות? אלא הכוונה **בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע.** וכל יצר נקרא לב.

וקשה כיצד נעבוד את ה' עם היצר הרע הרי הוא מפריע לעבודת הבורא יתברך ואינו נותן לאדם לעבוד את ה'? ויש בזה כמה ביאורים המלאכת שלמה בשם ר"י אומר "עבודת יצר הטוב היא עשיית המצוות ועבודת יצר הרע היא שיכבוש יצרו הרע המתגבר עליו וזו היא העבודה שלו שאדם יכול לעבוד לבורא ביצר הרע." עכ"ל

ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך. צריך למסור נפש לה', וכל יום בקריאת שמע יחשוב שיש גוי רשע שרוצה להורגו והוא מוסר את נפשו בשמחה לעבודת השם יתברך. [בגמ' סא: מביא כיצד רבי עקיבא קיים זאת בשמחה. ויש מי שביאר אמרו לו רבינו עד כאן כלומר שאלוהו

²¹ בשו"ע רל' סעיף ה' יש הלכה לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. וקשה למה לא הביאו את הטעם הזה לברך בשמחה. ואולי חשש שאדם שמקיים זאת לא יכיר בזה שבא אליו פורענות רח"ל. משא"כ כביאורו שבא לכפר.

בגמ' אומרת על רבי עקיבא שבא לעיר וביקש לישון שם, ולא נתנו לו ואפילו לא בכניסה לבית, אפילו לא מתחת לבנין, וגם לא בבית של השומר, ונאלץ לישון בשדה פתוח. וכבר בתחילת הלילה אמר כל מה שה' עושה הכל לטובה. ולבסוף ראו שצדק.

אם יש לו ריקקה בפיו אסור לרוק מקל וחומר ממנעל ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה של נעלך מעל רגלך, ריקקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן. [לשון הגמרא סב : וכן ברע"ב]

ד. תפילה : בבית המקדש לא אמרו ברוך אתה ה' אלא בבית המקדש הראשון אמרו : ברוך אתה ה' אלוקי ישראל מן העולם חונן הדעת. ואף אחד לא העלה בדעתו לחשוב שאין עולם הבא. שהרי כל תכלית האדם היא לעולם הבא. אחר כך בבית שני באו המינין ואמרו שיש רק עולם הזה וממילא כשאמרו רק מן העולם זה נתן חלילה מקום לחשוב שיש רק עולם הזה ותיקן עזרא שבנה את בית שני להגיד מן העולם עד העולם. כך : ברוך אתה ה' אלוקי ישראל מן העולם עד העולם חונן הדעת. שידעו שיש עולם הבא. כ"כ כ"ט

ולכן אסור להכנס לבית הכנסת סתם, וכמו שיש הלכה שאפילו אם נכנס לקרא לאדם, שקודם יקרא פסוק. ולולי דבריו היה מובן שהבזיון דוקא בעשיית קפנדריא שנכנס מכאן ויוצא מכאן, שזה פעולת זלזול ועוד שמוציא תועלת לעניניו מהמקדש, אבל לא מצד החולין שבכניסה. כ"כ ומוסיף ר"ע מברטנורא שבבית המקדש לא ענו על הברכות בתפילה אמן אלא במקום זה אמרו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ומסביר התוס' אנשי שם : והטעם שאין עונין אמן, כי בגבולין שלא אומרים את ה' ככתבו מספיק לומר אמן, אבל בבית המקדש אומרים ה' ככתבו וכתוב בפסוק כי שם ה' אקרא כשאזכיר את השם המפורש, הבו גודל לאלוקינו כל השומעים צריכים לגדלו, ואמן אי"ז גודל רק בשכמל"ו.

הסיבה ? מפני שכל השערים מכוונים לכיוון מזרח עד קודש הקדשים ששם השכינה שורה. כ"ה
ב. הרוצה להכנס להר הבית (מחנה לוי) עליו להכין את עצמו להכנס בכבוד קדושה וטהרה והכנעה ללא :

1. מקלו
2. מנעלו (נעליים)
3. פונדתו (חגורה עם מקום לארנק)
4. אבק שעל רגליו.

ד. הדינים של הר הבית : כ"ו

אסור לעשות מהר הבית קפנדריא - דרך קיצור כ"ז

כ"ה מה מוגדר כקלות ראש לענין זה ? בסימן קנ"א ס"ק לד' במ"ב תנאי לא מהני בישובו ומבאר המ"ב לאכילה ושתיה ובחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים שיש בזה משום קלות ראש, ועיין בביה"ל שם.

שו"ר בשיטמ"ק ברכות ע"ז : כגון עומד ערו'.

כ"ו בבית הכנסת בזמנינו נוהג רק איסור קפנדריא. ומי שנכנס להתפלל מצוה שיכנס בפתח זה ויצא בשכנגדו. [מרן הגר"ח ק שליט"א מדקדק בזה בכל פעם] [איסור נוסף בזה"ז ראש מגולה. וחרב מגולה.]
כ"ז פיה"מ קפנדריא שיעשה אותו דרך לקצר דרכו וזה כגון שיכנס בשער זה, ויצא בשער שכנגדו כדי שיגיע למקום ידוע, כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד שהוא תחילה אלא לענין מעניני תפילה ועבודה עכ"ל.

והנה בהיכל היתה אסורה ביאה ריקנית אלא רק לצורך עבודה, ומבאר הפירוש המשניות שאיסור קפנדריא בהר הבית אינו מצד הבזיון אלא עצם זה שהכניסה אינה לענין תפילה ועבודה. [ואינו כהיכל ששם היה מותר לכהנים להכנס רק לצורך עבודה ממש.]

כי זקנה אמך. מזקני החכמים שהם ידעו מה לעשות.

[הפיסוק הנכון : אל תבוז !!! ומדוע ? כי זקנה אמך !!!]^{זב}

וקשה מה באמת הסיבה שמותר להזכיר שם שמים ומה המקור של בועז ? ואומר הפסוק אומר : עת לעשות לה' הפרו תורתך. ומה פירוש הפסוק,^{זג} ביאר רבי נתן אומר, שצריך להפוך את הפסוק ואז מתקבל : הפרו תורתך - עת לעשות לה'. לפעמים צריך לבטל את דיני התורה { לעשות דבר שנראה איסור } - כדי לעשות לה' { כדי לקיים דבר חשוב יותר וזהו רצון ה' }^{זד}

ועיין פיה"מ להרמב"ם שאומר דבר נורא

מובא בסוגרים בעתו"ט.

הדרן עלך – נחזור עליך

מסכת ברכות

בעזרת מקור הברכות,

קל הברכות

יברכנו בכל הברכות.

^{זב} לרמב"ם הקריאה בבת אחת "אל תבוז כי זקנה אמך" והכוונה אל תבזה את התקנות הישנות. וראה את פירושו. ^{זג} חשוב להדגיש שבגמ' רבא אומר שהפסוק נדרש ישר והפוך מרישיה לסיפיה ומסיפיה לרישא, אולם במשנה וכפירוש הרע"ב מתפרש רק פירוש אחד כרבי נתן שהופך את הפסוק.

^{זד} מה הצורך כאן, הרע"ב אומר משום ברכת השלום. [וכמו שמצאנו בפרשת סוטה ששמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום.] המאירי הנ"ל וכן בהילכתא גבירתא לומדים שזה בשביל להרגיל שם שמים בפי הבריות לבלתי יחטא וכמ"ש שו"ת ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט.

תקנה נוספת : שאלת שלום בשם ד'

היתה שאלה האם כדאי לברך את חברו בשם ה',^ל או שזה לא כבוד לשם ה'. אומרת המשנה שבתחילה הסתפקו בזה^{לא} אולם אחר כך והתקינו, שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, והם הביאו ראיה מבוועז והקוצרים שכשבא לשדה שנאמר והנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים : "ה' עמכם" ויאמרו לו : "יברכך ה'".

ואומר ואם תשאל שאולי בועז טעה נביא ראיה נוספת מהמלאך שקרא שם ה' כשבירך את גדעון : "ה' עמך גבור החיל".

ואומר : ואם תשאל עדיין שאולי המלאך לא התכוין לברכו לשלום אלא התכוין להגיד לו אמר שה' עמו, ואי אפשר להביא מזה ראיה. ובוועז אפילו שהוא היה זקן אבל אולי הוא טעה ולא עשה כהלכה, אומר אל תבוז לבוועז אלא תלמד

^מ לחידוד הענין : ש. היכן היה כבוד יותר גדול בבית ראשון או שני ? ת. בשניהם אותו דבר, אלא שבבית שני עלה בדעתם רעיון נחות כל כך אז היה צריך להאריך כדי לשלול זאת.

^נ שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם פיה"מ מפני שמילת שלום הוא שם משמות הקב"ה.

^ס ומבאר המאירי את טעמי הדברים כדי שידודו שהשלום ושאר הברכות מגיעות מכבודו... ואע"פ שיש פתחון פה שלא להזכיר את השם לבטלה ודרך הדיוטות. הרי כתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך, ונוח לנו להזכירו יותר מן הראוי משלא יזכירוהו כלל, כדי להרגילו בפי הבריות.

הערות	על איזה דבר מברך	הברכה
ואם נעשה לו נס פרטי הוא מברך שעשה לי נס. ובנו מברך שעשה לאבי נס במקום הזה.	הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל	ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה
ובחזן לארץ אומר מהמקום הזה. וכשעוקר מברך אשר קידשנו במצותיו וצונו לעקור עבודת כוכבים [תוס' רע"א]	הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה	ברוך שעקר עבודה זרה מארצינו
על אותו כוכב מברך אחת לשלושים יום. [משנ"ב]	על הזיקין – כוכב שעף בשמים מצד לצד מהר כחץ.	שכוחו וגבורתו מלא עולם
למרות הסכנת נפשות והבהלה יזכור להתפעל מנפלאותיו של הקב"ה!	ועל הזועות – רעידת אדמה.	
על ברקים ורעמים מברך כל יום או כשהתפזרו העננים. ואילו על כל השאר רק פעם אחת בשלושים יום.	ועל הברקים – העננים נפגשים ויוצא אור. ועל הרעמים – הרעש מזה.	
כל אלו ניכרים מרחוק – מלא עולם	ועל הרוחות – בלתי רגילות.	
על אלו אין יכולים לברך שכוחו וגבורתו מלא עולם מפני שהם עומדים במקומם וניכרים במקומם.	על ההרים ועל הגבעות [המשונים בצורתם] על הימים ועל הנהרות, ועל המדברות.	עושה מעשה בראשית
הוא האוקינוס. או הים התיכון שעל יד ארץ ישראל	לרבי יהודה על הים הגדול מברך ברכה מיוחדת זו.	ברוך שעשה את הים הגדול

ברכת ברקים ורעמים סימן רכז פירוט ההלכות - הועתק מספר פסקי תשובות.
כשרואה ברק מיד – עומד ומברך : עושה מעשה בראשית.

כששומע רעם מיד – עומד ומברך : שכוחו וגבורתו מלא עולם.

אם עדיין לא התחיל לברך על הברק ונשמע גם רעם –

מברך על שניהם יחד עושה מעשה בראשית.

ברכת שכוחו וגבורתו פוטר הברק ואין ברכת עושה מעשה בראשית פוטר הרעם.

אך כאמור בשו"ע במ"א במשנ"ב וכל הפוסקים ברכה אחת פוטר את שניהם, וגם ההמתנה לאחר ראיית הברק עד לשמיעת הרעם אינה הכרחית אלא כשיש ספק שמא הברקים באים מחמת חום. אבל ביום קר וגשום שאין כלל להסתפק בזה, אין צורך כלל להמתין עד לשמיעת הרעם, אלא מיד כשרואה הברק [תוך כדי שיעור דיבור שהוא 2-3 שניות] יברך עושה מעשה בראשית, ואחר כך בשמיעת הרעם יברך שכוחו וגבורתו מלא עולם.

ואם עדיין לא התחיל בברכת הברק עד שכבר התחיל לשמוע הרעם יברך עושה מעשה בראשית בלבד ופוטר את שניהם. ואם בירך שכוחו וגבורתו זה גם טוב לפטור את שניהם.

ואם ממתין לאחר ראיית הברק עד לשמיעת הרעם [כגון כשמסתפק אם הוא ברק מהחום] יברך רק ברכה אחת, ועדיף שברכה זו תהיה ברכת עושה מעשה בראשית, ויכוין לפטור את הברק והרעם.

נטהרו השמים : מברך שוב, והכוונה שנטהרו מענני גשם, ועננים גבוהים הנקראים ענני נוצה שאינם מורידים גשם אינם בכלל.

שמע שירד היום גשם שוב : יכוין שיוצא בברכותיו עד שיטהרו השמים. [פסקי תשובות]

[משנ"ב מי שבברכת עושה מעשה בראשית נתכוין להדיא לפטור גם את הרעם שבא אחריו כשעדיין לא שמע רעם – עיין בברכ"י שהסתפק בזה.]

לא ישן כל הלילה : ספק ברכות להקל ולא יברך.

ראיה : כל שרואה את הבזק האור של הברק מברך, אע"פ שלא ראה את מראה הברק עצמו בין העננים. [מנחת שלמה ח"ב סי' ד' אות לד'. ועוד]

עמידה : המדקדקים עומדים בברכות השבח וההודאה.

הברכות וזמנם

מ"ב ס"ק ה' אמנם באמת שייך כל אחת מהברכות על שניהם, ועל כן אם שמע ברק ורעם כאחד מברך ברכה אחת, דהיינו עושה מעשה בראשית על שניהם, ואם בירך שכוחו וגבורתו גם כן יוצא, ואם לא היו תכופים זה אחר זה מברך תחילה על הברק [שהוא מתראה תחילה לעין האדם] עושה מעשה בראשית, ואחר כך על הרעם שכוחו וגבורתו וכו'.

ואף על פי שתוך כדי ברכתו על הברק כבר התחיל לשמוע את הרעם, אפילו אם הוא עדיין בתחילת הברכה, יסיים הברכה על הברק, ואחר כך אם הוא עדיין תוך כדי דיבור לגמר שמיעת הרעם יברך על הרעם.

אבל אם עדיין לא התחיל לברך על הברק וכבר שומע הרעם - מברך ברכה אחת על שניהם וכמבואר במשנ"ב.

ובקרב ההמונים נשתרש מנהג של טעות שכשרואים את הברק ממתנינים עד לשמיעת הרעם, ואחר כך מברכים שני ברכות זה אחר זה עושה מעשה בראשית ושכוחו וגבורתו, וברכת שכוחו וגבורתו היא ברכה לבטלה, שהרי יוצא ידי חובתו בברכת עושה מעשה בראשית גם על הברק וגם על הרעם. ועוד שמראית הברק עד שהשתהה לברך עבר כדי דיבור.

וטעות זה נשתרש כי סוברים שחייבים להמתין לאחר ראית הברק עד לאחר שמיעת הרעם כדי לוודא שאינו ברק ערטיילאי הבא מחמת חום, ועוד סוברים בטעות שאין

